INGLIZ TILINI O‘QITISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VA O‘QUVCHI MUSTAQILLIGINI (LEARNER AUTONOMY) RIVOJLANTIRISH: METODOLOGIYA VA METODLAR

Davronova Ferangiza Asatillayevna
Buxoro davlat universiteti
E-mail: ferangizasatillayevna@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.22979387

Annotatsiya. Ushbu keng qamrovli ilmiy maqolada zamonaviy ingliz tilini o‘qitish metodikasida raqamli texnologiyalarning (Digital Technologies) o‘rni hamda o‘quvchi mustaqilligini (Learner Autonomy) rivojlantirish konsepsiyalari ilmiy-amaliy jihatdan chuqur tahlil qilinadi. Raqamli ta’lim muhitida (LMS, M-Learning, AI-driven platforms) o‘quvchilarning shaxsiy ta’lim traektoriyasini shakllantirish, o‘z-o‘zini boshqarish (self-regulation), motivatsiya hamda tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini oshirish mexanizmlari yoritilgan. Tadqiqot doirasida o‘tkazilgan tajriba-sinov ishlari, pedagogik monitoring natijalari va amaliy tavsiyalar taqdim etiladi.

Kalit so’zlar: Raqamli pedagogika, o‘quvchi mustaqilligi (Learner Autonomy), ingliz tili metodikasi, sun’iy intellekt (AI), Blended Learning, Flipped Classroom, LMS, o‘z-o‘zini tartibga solish (Self-Regulation), motivatsiya, raqamli didaktika.

I. Kirish va mavzuning dolzarbligi

XXI asr global axborot jamiyati va to‘rtinchi sanoat inqilobi (Industry 4.0) sharoitida ta’lim tizimi tub strukturaviy transformatsiyalarni boshidan kechirmoqda. An’anaviy pedagogik paradiqma — ya’ni o‘qituvchini bilimlarning yagona manbai va o‘quvchini passiv qabul qiluvchi obyekt sifatida ko‘rish yondashuvi o‘z o‘rnini o‘quvchiga yo‘naltirilgan (Learner-Centered Approach) hamda raqamli texnologiyalarga asoslangan konstruktivistik ta’lim modeliga bo‘shatib bermoqda. Chet tillarini, xususan ingliz tilini o‘rgatishda ushbu o‘zgarishlar ayniqsa yaqqol namoyon bo‘lmoqda. Zamonaviy ta’lim standartlari shunchaki tayyor lingvistik bilimlarni uzatishni emas, balki o‘quvchilarda obyektiv ravishda mustaqil ta’lim olish, axborot oqimidan to‘g‘ri foydalanish, shaxsiy o‘quv maqsadlarini belgilash hamda ularga erishish strategiyalarini shakllantirishni talab etadi. Ushbu kontekstda o‘quvchi mustaqilligi (Learner Autonomy) — pedagogik, psixologik va metodik jihatdan o‘quvchining o‘z ta’lim jarayoni uchun mas’uliyatni o‘z zimmasiga olishi, qarorlar qabul qilishi va o‘z bilimlarini baholay olish kabilyatidir. Raqamli texnologiyalar esa ushbu autonomiyani shakllantirishda eng kuchli katalizator vazifasini o‘taydi.

Bugungi kunda ingliz tili o‘qituvchilarining asosiy vazifasi nafaqat dars xonasida 45 daqiqalik muloqotni tashkil etish, balki darsdan tashqarida ham uzluksiz, mustaqil va interaktiv ta’lim muhitini yaratishdan iboratdir. Raqamli ta’lim platformalari, mobil ilovalar, sun’iy intellektga asoslangan repititorlik tizimlari va multimedia vositalari o‘quvchiga o‘z imkoniyatlari hamda qiziqishlariga mos ravishda bilim olish imkonini beradi. Ushbu maqolaning maqsadi — ingliz tili darslarida raqamli texnologiyalardan foydalanish orqali o‘quvchilarning mustaqilligini oshirishning nazariy hamda amaliy metodologiyasini tadqiq etishdir.

II. NAZARIY VA METODOLOGIK ASOSLAR

O‘quvchi mustaqilligi (Learner Autonomy) konsepsiyasi xorijiy tillarni o‘qitish metodikasida XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab faol rivojlana boshlagan muhim pedagogik tushunchalardan biridir. Mazkur konsepsiyaning shakllanishida ingliz tilini o‘qitish metodikasi bo‘yicha tadqiqot olib borgan Genri Xolek (Henri Holec)ning ishlari muhim o‘rin tutadi. Xolek 1981-yilda chop etilgan tadqiqotida autonomiyani o‘quvchining o‘z ta’lim jarayonini boshqarish mas’uliyatini o‘z zimmasiga olish qobiliyati sifatida izohlagan. Uning yondashuvida mustaqil o‘quvchi ta’lim jarayonining asosiy tarkibiy qismlariga nisbatan ongli ravishda qaror qabul qila olishi bilan tavsiflanadi.

Xolek konsepsiyasiga ko‘ra, o‘quvchi mustaqilligi, avvalo, quyidagi asosiy faoliyatlarni amalga oshirish imkoniyatida namoyon bo‘ladi:

1. **Maqsadlarni belgilash** – ta’lim jarayonining maqsad va vazifalarini aniqlash;
2. **Mazmun va materiallarni tanlash** – o‘rganiladigan mavzular, manbalar va o‘quv materiallarini belgilash;
3. **Metod va usullarni tanlash** – ta’lim maqsadlariga erishish uchun mos strategiya va usullarni tanlash;
4. **Ta’lim jarayonini monitoring qilish** – o‘zlashtirish jarayoni, vaqt va individual rivojlanish dinamikasini kuzatib borish;
5. **O‘z-o‘zini baholash** – erishilgan natijalarni tahlil qilish va o‘zlashtirish darajasini baholash.

Mazkur yondashuvda o‘quvchi ta’lim jarayonining passiv ishtirokchisi emas, balki o‘z ta’lim faoliyatini rejalashtirish, amalga oshirish va baholashda faol ishtirok etuvchi subyekt sifatida qaraladi. Keyingi tadqiqotlarda David Little va Phil Benson kabi olimlar o‘quvchi mustaqilligi konsepsiyasining mazmunini yanada kengaytirdilar. Ularning yondashuvlarida autonomiya faqat mustaqil yoki yakka tartibda ta’lim olish bilan chegaralanmaydi. Aksincha, u o‘quvchining o‘z ta’lim faoliyatini ongli ravishda boshqarishi, qaror qabul qilishi, refleksiya qilishi hamda boshqa ishtirokchilar bilan muloqot va hamkorlik asosida rivojlanadigan qobiliyat sifatida talqin etiladi.

Shu nuqtayi nazardan, o‘quvchi mustaqilligi “o‘qituvchidan to‘liq ajralib, yakka holda ta’lim olish” tushunchasi bilan aynanlashtirilmasligi lozim. O‘qituvchi yo‘naltiruvchi va konsultativ rolni bajarishi, o‘quvchi esa o‘z ta’lim faoliyatining maqsadi, mazmuni, strategiyasi va natijalariga nisbatan mas’uliyatni bosqichma-bosqich o‘z zimmasiga olishi mumkin. Bunday yondashuv mustaqil ta’lim, hamkorlikda o‘rganish va reflektiv faoliyatning o‘zaro uyg‘unligini ta’minlaydi. Raqamli texnologiyalarning rivojlanishi ushbu konsepsiyaning amaliy imkoniyatlarini yanada kengaytirdi. Raqamli platformalar, mobil ilovalar, virtual ta’lim muhiti va onlayn hamkorlik vositalari o‘quvchiga o‘z ta’lim faoliyatini rejalashtirish, o‘quv resurslarini tanlash, natijalarini kuzatish va boshqa o‘quvchilar bilan hamkorlik qilish uchun qo‘shimcha imkoniyatlar yaratmoqda. Shu sababli raqamli ta’lim muhiti o‘quvchi mustaqilligini shakllantirish va rivojlantirishning muhim pedagogik vositalaridan biri sifatida qaralishi mumkin.

2.2. Raqamli didaktika va o‘quvchi mustaqilligi o‘rtasidagi sinergiya

Raqamli didaktika ta’lim mazmuni, metodlari, vositalari va o‘quv jarayoni ishtirokchilari o‘rtasidagi o‘zaro ta’sirni raqamli muhit imkoniyatlari asosida tashkil etishni nazarda tutadi. Shu sababli raqamli didaktikani an’anaviy darslik yoki o‘quv materiallarini elektron shaklga, masalan, PDF formatiga o‘tkazish bilangina cheklash mumkin emas. Raqamli didaktika ta’lim jarayonining mazmuni va tashkil etilish shakllarini qayta ko‘rib chiqish, o‘quvchilarning faol ishtirokini kuchaytirish va individual ta’lim ehtiyojlarini hisobga olish imkoniyatlarini ham qamrab oladi. Raqamli texnologiyalar va o‘quvchi mustaqilligi o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni bir nechta asosiy yo‘nalishlarda ko‘rish mumkin.

Birinchidan, shaxsiylashtirilgan ta’lim trayektoriyasi. O‘quvchilarning bilim darajasi, o‘zlashtirish sur’ati, qiziqishlari va ta’lim ehtiyojlari bir-biridan farq qiladi. Raqamli ta’lim platformalari diagnostik topshiriqlar va o‘quv natijalari asosida o‘quvchiga nisbatan moslashtirilgan materiallar va topshiriqlarni taklif qilishi mumkin. Bunday imkoniyat o‘quvchining o‘z imkoniyatlari va ehtiyojlarini hisobga olgan holda ta’lim jarayonini tashkil etishiga yordam beradi.

Ikkinchidan, moslashuvchanlik (Flexibility). Raqamli va mobil texnologiyalar ta’limning vaqt va makon bilan bog‘liq cheklovlarini kamaytiradi. Mobil ilovalar, bulutli texnologiyalar va onlayn ta’lim platformalari yordamida o‘quvchi o‘ziga qulay vaqtda hamda mavjud texnik imkoniyatlardan kelib chiqib ingliz tilini o‘rganishi mumkin. Bu esa ta’lim jarayonining uzluksizligini ta’minlash va mustaqil mashg‘ulotlar uchun qo‘shimcha imkoniyat yaratadi.

Uchinchidan, tezkor qayta aloqa (Immediate Feedback). Raqamli platformalar va avtomatlashtirilgan baholash vositalari bajarilgan topshiriqlar bo‘yicha qisqa vaqt ichida qayta aloqa taqdim etishi mumkin. Ayrim sun’iy intellektga asoslangan vositalar hamda avtomatlashtirilgan test tizimlari o‘quvchiga xatolarini aniqlash, ularni tahlil qilish va keyingi mashg‘ulotlarda ushbu kamchiliklar ustida ishlash imkonini beradi. Bunday jarayon o‘quvchining o‘z faoliyatini nazorat qilish va refleksiya qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

To‘rtinchidan, hamkorlikdagi mustaqil ta’lim (Collaborative Autonomy). O‘quvchi mustaqilligi faqat individual faoliyat bilan chegaralanmaydi. Raqamli loyihalar, forumlar, virtual guruhlar va umumiy hujjatlar orqali o‘quvchilar o‘zaro fikr almashishi, vazifalarni taqsimlashi va birgalikda muammolarni hal qilishi mumkin. Masalan, Google Docs, Padlet va boshqa hamkorlik vositalari o‘quvchilarga umumiy topshiriqlarni masofadan turib bajarish imkonini beradi. Bunday faoliyat individual mas’uliyatni jamoaviy hamkorlik bilan uyg‘unlashtiradi.

Demak, raqamli didaktika va o‘quvchi mustaqilligi o‘zaro bir-birini to‘ldiruvchi tushunchalar sifatida namoyon bo‘ladi. Raqamli texnologiyalar o‘quvchiga ko‘proq tanlov va ta’lim faoliyatini boshqarish imkoniyatini bersa, pedagog ushbu imkoniyatlardan maqsadli va samarali foydalanish uchun metodik yo‘nalish, maslahat va pedagogik qo‘llab-quvvatlashni ta’minlaydi. Shu jihatdan raqamli ta’lim muhiti o‘quvchi mustaqilligini rivojlantirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishi mumkin, biroq texnologiyaning mavjudligi o‘z-o‘zidan yuqori darajadagi mustaqillikni kafolatlamaydi. Uning samaradorligi ta’lim maqsadlari,

metodik yondashuv, o‘quvchining faolligi va o‘qituvchining pedagogik rahbarligi bilan bevosita bog‘liq.

III. Ingliz tilini o‘rganishda raqamli vositalarning tasnifi va ulardan foydalanish imkoniyatlari

Ingliz tilining to‘rtta asosiy nutqiy ko‘nikmasi — tinglab tushunish (Listening), gapirish (Speaking), o‘qish (Reading) va yozish (Writing), shuningdek, lingvistik kompetensiyaning muhim tarkibiy qismlari bo‘lgan grammatika (Grammar) va lug‘at boyligini (Vocabulary) rivojlantirishda turli raqamli vositalardan foydalanish mumkin. Mazkur vositalarni ularning funksional imkoniyatlari va ta’lim jarayonidagi vazifalariga ko‘ra bir necha asosiy guruhga ajratish mumkin. Google Classroom, Moodle, Canvas va Schoology kabi ta’limni boshqarish tizimlari o‘quvchilarning mustaqil ta’lim faoliyatini tashkil etish va tizimlashtirish uchun keng qo‘llaniladigan raqamli platformalardir. Mazkur tizimlar orqali o‘qituvchi o‘quv materiallari, videolar, maqolalar, taqdimotlar, testlar va mustaqil topshiriqlarni joylashtirishi, o‘quvchilar esa ulardan belgilangan yoki o‘zlariga qulay vaqtda foydalanishi mumkin. LMS platformalarining muhim jihatlaridan biri o‘quv jarayonini rejalashtirish va nazorat qilish imkoniyatidir. O‘quvchi topshiriqlarni bajarish muddatlarini kuzatadi, o‘z faoliyatini rejalashtiradi va bajarilgan ishlar natijasini platforma orqali ko‘rib boradi. Shu jihatdan LMS vositalari o‘quvchilarda vaqtni boshqarish (Time Management), mas’uliyat, rejalashtirish va o‘z-o‘zini nazorat qilish kabi ko‘nikmalarni shakllantirishga ko‘maklashishi mumkin.

Mobil ta’lim vositalari ingliz tilining lug‘at boyligi va grammatik kompetensiyasini rivojlantirishda keng imkoniyatlar yaratadi. Duolingo, Quizlet, Anki, Memrise va Busuu kabi ilovalarda interaktiv mashqlar, raqamli flesh-kartalar, testlar, takrorlash topshiriqlari va o‘yin elementlaridan foydalaniladi. Ayniqsa, intervalli takrorlash (Spaced Repetition) tamoyiliga asoslangan vositalar yangi leksik birliklarni muntazam ravishda takrorlashga yordam beradi. Bunday tizimlarda o‘quvchining avvalgi natijalari hisobga olinib, o‘zlashtirilishi qiyin bo‘lgan so‘zlar qayta takrorlash uchun taqdim etilishi mumkin. Natijada o‘quvchi lug‘at boyligini mustaqil ravishda bosqichma-bosqich kengaytirish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Mobil ilovalardagi gamifikatsiya elementlari, jumladan, ballar, bosqichlar, nishonlar va kundalik mashg‘ulotlar ketma-ketligi o‘quv faoliyatining muntazamligini qo‘llab-quvvatlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, gamifikatsiya ta’lim maqsadlari bilan uyg‘unlashtirilgan taqdirdagina pedagogik jihatdan samarali natija berishi mumkin.

Sun’iy intellektga asoslangan vositalar ingliz tilini o‘rganishda individual mashq qilish va tezkor qayta aloqa olish uchun yangi imkoniyatlarni taqdim etmoqda. ChatGPT, Claude, Grammarly, QuillBot va boshqa AI-vositalaridan yozma nutqni takomillashtirish, grammatik xatolarni aniqlash, matn tuzilishini tahlil qilish, lug‘at boyligini kengaytirish hamda dialog asosida mashq qilish kabi maqsadlarda foydalanish mumkin. Masalan, o‘quvchi generativ AI vositalari yordamida ma’lum bir mavzu bo‘yicha dialog tuzishi, yangi so‘zlardan foydalanib gaplar yaratishi yoki yozgan matnini tahlil qildirish orqali o‘z xatolarini aniqlashi mumkin. Bunday faoliyat o‘quvchining o‘z-o‘zini nazorat qilish va o‘z xatolarini tahlil qilish (self-correction) ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.Shu bilan birga, sun’iy intellekt vositalaridan foydalanishda o‘quvchi tayyor javobni shunchaki qabul qiluvchi emas, balki uni tahlil qiluvchi va tekshiruvchi faol subyekt bo‘lishi muhim. AI tomonidan berilgan

ma’lumotlarda xatolar yoki noaniqliklar bo‘lishi mumkinligi sababli o‘quvchida tanqidiy fikrlash va axborotni tekshirish ko‘nikmalarini shakllantirish ham zarur.

Interaktiv multimedia vositalari tinglab tushunish, talaffuz, lug‘at boyligi va kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. TED Talks, YouTube’dagi ta’limiy kanallar, ESL Video hamda podkastlar kabi resurslar orqali o‘quvchilar turli mavzulardagi autentik yoki pedagogik jihatdan moslashtirilgan ingliz tilidagi materiallarni tinglashlari mumkin. Bunday resurslarning afzalligi shundaki, o‘quvchi o‘zining qiziqishlari va ta’lim ehtiyojlaridan kelib chiqib, mavzuni mustaqil tanlashi mumkin. Masalan, tibbiyot, axborot texnologiyalari, biznes, san’at yoki boshqa sohalarga oid ingliz tilidagi videolar va podkastlardan foydalanish o‘quvchining kasbiy lug‘atini ham rivojlantirish imkonini beradi.

Audio-vizual materiallar bilan ishlash jarayonida subtitrlardan foydalanish, asosiy g‘oyani aniqlash, yangi so‘zlarni ajratib olish, eshitilgan ma’lumotni qayta hikoya qilish va mazmun yuzasidan savollarga javob berish kabi topshiriqlardan foydalanish mumkin. Bu esa tinglab tushunish ko‘nikmasini boshqa nutqiy faoliyat turlari bilan integratsiyalash imkonini beradi.

IV. PEDAGOGIK STRATEGIYALAR VA PEDAGOGIK MODELLAR

Raqamli texnologiyalardan ta’lim jarayonida samarali foydalanish ularni shunchaki o‘quv jarayoniga joriy etish bilan cheklanmay, balki tegishli pedagogik strategiya va modellar asosida maqsadli integratsiya qilishni talab etadi. Ayniqsa, ingliz tilini o‘rganishda o‘quvchilarning mustaqil ta’lim olish ko‘nikmalarini rivojlantirish, o‘z faoliyatini rejalashtirish, o‘zlashtirish jarayonini nazorat qilish va natijalarini baholash imkonini beruvchi pedagogik yondashuvlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtayi nazardan, raqamli vositalar bilan uyg‘unlashtirilgan “Flipped Classroom” va “Project-Based Learning” kabi modellar o‘quvchi mustaqilligini rivojlantirish uchun samarali pedagogik imkoniyatlarni yaratadi. An’anaviy ta’lim modelida yangi o‘quv materiali, odatda, dars jarayonida o‘qituvchi tomonidan tushuntiriladi, mustahkamlashga qaratilgan mashq va topshiriqlar esa darsdan tashqari vaqtda bajariladi. “Flipped Classroom”, ya’ni “Teskari sinf” modelida mazkur jarayonning tashkil etilish tartibi o‘zgartiriladi. Bunda yangi nazariy materiallar, jumladan, videoma’ruzalar, audio materiallar, elektron matnlar va interaktiv topshiriqlar o‘quvchilarga darsdan oldin raqamli ta’lim platformalari orqali taqdim etiladi.

O‘quvchi mazkur materiallarni mustaqil ravishda o‘rganib, darsga dastlabki tayyorgarlik bilan keladi. Dars jarayonida esa nazariy materialni qayta bayon qilishga nisbatan kamroq vaqt ajratilib, amaliy mashqlar, savol-javob, munozara, guruhli faoliyat, loyiha va muammoli vazifalarni bajarishga ko‘proq e’tibor qaratiladi. Bunday yondashuv o‘quvchining darsdan tashqari vaqtdagi faolligini oshirish, o‘z vaqtini rejalashtirish va o‘zlashtirish jarayoni uchun shaxsiy mas’uliyatni shakllantirishga xizmat qiladi. Ingliz tilini o‘qitishda mazkur modeldan foydalanish, masalan, yangi grammatik mavzu yoki lug‘at materialini videodars, elektron taqdimot yoki interaktiv topshiriq shaklida oldindan o‘zlashtirish, dars vaqtida esa ushbu bilimlarni dialog, munozara, rolli o‘yin, yozma va og‘zaki mashqlar orqali amaliyotda qo‘llash imkonini beradi. Shu bilan birga, o‘qituvchi o‘quvchilarning mustaqil faoliyatini nazorat qiluvchi va zarur hollarda yo‘naltiruvchi subyekt sifatida faoliyat yuritadi. Loyihaga asoslangan ta’lim o‘quvchilarning muayyan muammo yoki amaliy vazifa ustida mustaqil va

hamkorlikda ishlashini nazarda tutuvchi pedagogik yondashuvlardan biridir. Ingliz tilini o‘qitishda PBL modelidan foydalanish o‘quvchilarning til ko‘nikmalarini real yoki real hayotga yaqin vaziyatlarda qo‘llashiga sharoit yaratadi.

Mazkur model doirasida o‘quvchilar ingliz tilida raqamli loyihalarni ishlab chiqishlari mumkin. Jumladan, Canva yoki Genially kabi vositalar yordamida taqdimotlar tayyorlash, podkastlar yaratish, shuningdek, Wix yoki WordPress kabi platformalarda sodda veb-loyihalarni ishlab chiqish mumkin. Bunday faoliyat davomida o‘quvchilar axborot izlash, uni tahlil qilish, saralash, ingliz tilidagi materiallardan foydalanish, matn yaratish va natijalarni taqdim etish kabi bir qator mustaqil faoliyatlarni amalga oshiradilar. Mazkur jarayonda o‘qituvchining roli an’anaviy ma’lumot beruvchi vazifadan ko‘ra, o‘quvchilar faoliyatini tashkil etuvchi, maslahat beruvchi va yo‘naltiruvchi fasilitator sifatida namoyon bo‘ladi. Shu sababli PBL o‘quvchilarning mustaqil qaror qabul qilish, hamkorlikda ishlash, tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish va o‘z faoliyati natijalarini baholash ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qilishi mumkin.

V. RAQAMLI TA’LIM MUHITIDA UCHRAYDIGAN MUAMMOLAR VA ULARNING YECHIMLARI

Raqamli texnologiyalarning ta’lim jarayoniga keng joriy etilishi o‘quvchilarning mustaqil ta’lim olish imkoniyatlarini kengaytirish bilan birga, qator pedagogik, tashkiliy va axborot xavfsizligi bilan bog‘liq muammolarni ham yuzaga keltiradi. Mazkur muammolarni oldindan aniqlash va ularni pedagogik jihatdan to‘g‘ri boshqarish raqamli ta’lim samaradorligini ta’minlashning muhim shartlaridan biridir.

Mobil qurilmalar va internetdan foydalanish jarayonida o‘quvchilarning o‘quv faoliyatidan chalg‘ish ehtimoli mavjud. Ijtimoiy tarmoqlar, ko‘ngilochar kontent, xabar almashish xizmatlari va kompyuter yoki mobil o‘yinlar o‘quvchining diqqatini asosiy o‘quv vazifasidan boshqa faoliyatlarga yo‘naltirishi mumkin.

Mazkur muammoni kamaytirish uchun o‘quvchilarda vaqtni boshqarish, raqamli gigiyena va o‘z-o‘zini nazorat qilish ko‘nikmalarini shakllantirish muhimdir. Pomodoro kabi vaqtni boshqarish texnikalaridan foydalanish, o‘quv faoliyati uchun aniq vaqt chegaralarini belgilash hamda raqamli qurilmalardan maqsadli foydalanish qoidalarini ishlab chiqish samarali strategiyalar sifatida qo‘llanishi mumkin. Bunda “Digital Literacy” tushunchasini faqat texnik vositalardan foydalanish emas, balki axborotni ongli ravishda tanlash, raqamli muhitda xavfsiz va mas’uliyatli faoliyat yuritish ko‘nikmalarini ham qamrab oluvchi kompetensiya sifatida talqin qilish maqsadga muvofiq.

Sun’iy intellekt va avtomatlashtirilgan tarjima vositalaridan foydalanish ta’lim jarayonida yangi imkoniyatlar yaratadi. Shu bilan birga, o‘quvchining tayyor javoblarni mustaqil tahlilsiz qabul qilishi, o‘z fikrini shakllantirish jarayonini sun’iy intellektga to‘liq topshirishi yoki tayyor matnni o‘zlashtirmasdan ko‘chirish holatlari mustaqil fikrlash va akademik halollik bilan bog‘liq muammolarni yuzaga keltirishi mumkin.

Shu sababli topshiriqlarni loyihalashda sun’iy intellektdan foydalanishni butunlay taqiqlashdan ko‘ra, undan mas’uliyatli va pedagogik maqsadga muvofiq foydalanish tamoyillarini shakllantirish muhimdir. Masalan, o‘quvchiga tayyor insho yozdirish o‘rniga, sun’iy intellekt tomonidan yaratilgan matnni tahlil qilish, undagi grammatik yoki mazmuniy kamchiliklarni aniqlash, dalillarni tekshirish va matn yuzasidan shaxsiy munosabat bildirish

kabi topshiriqlar berilishi mumkin. Bunday yondashuv sun'iy intellektni tayyor javob manbai sifatida emas, balki tanqidiy fikrlash va o'z-o'zini tahlil qilishni qo'llab-quvvatlovchi vosita sifatida qo'llash imkonini beradi. Bundan tashqari, o'quvchilarga shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, noma'lum manbalardan olingan axborotni tekshirish, sun'iy intellekt tomonidan taqdim etilgan ma'lumotlarning ishonchliligini baholash va akademik halollik me'yorlariga rioya qilish bo'yicha tushuntirishlar berilishi zarur. Raqamli ta'lim muhitining samaradorligi ko'p jihatdan o'qituvchining raqamli texnologiyalardan pedagogik maqsadlarda foydalana olish kompetensiyasiga bog'liq. Ayrim hollarda o'qituvchi raqamli platformaning texnik imkoniyatlarini bilishi mumkin, biroq ushbu vositalarni ta'lim maqsadlari, metodlar va baholash mezonlari bilan samarali integratsiya qilishda qiyinchiliklarga duch kelishi ehtimoldan xoli emas. Shu sababli o'qituvchilarning raqamli kompetensiyasini muntazam rivojlantirishga yo'naltirilgan uzluksiz malaka oshirish tizimini takomillashtirish muhim ahamiyatga ega. Buning uchun raqamli pedagogika bo'yicha amaliy treninglar, mahorat darslari, tajriba almashish seminarlari va metodik qo'llanmalarni tashkil etish maqsadga muvofiq. Ayniqsa, LMS platformalaridan foydalanish, interaktiv kontent yaratish, sun'iy intellekt vositalaridan pedagogik maqsadlarda foydalanish, raqamli baholash hamda o'quvchilarning mustaqil faoliyatini monitoring qilish bo'yicha amaliy ko'nikmalarni shakllantirishga alohida e'tibor qaratish lozim.

Umuman, raqamli ta'lim muhitida o'quvchi mustaqilligini rivojlantirish texnologiyaning mavjudligi bilangina belgilanmaydi. Uning samaradorligi raqamli vositalarning pedagogik maqsadga muvofiq tanlanishi, o'qituvchi tomonidan to'g'ri metodik boshqarilishi, o'quvchining raqamli kompetensiyasi va mustaqil ta'lim strategiyalarining shakllanganlik darajasi bilan chambarchas bog'liq. Shu bois raqamli texnologiyalarni ta'lim jarayoniga joriy etishda texnologik, pedagogik va metodik omillarning o'zaro uyg'unligini ta'minlash asosiy vazifalardan biri hisoblanadi.

Xulosa. O'tkazilgan ilmiy-nazariy tahlil va amaliy tajriba-sinov ishlari natijalari raqamli texnologiyalardan pedagogik maqsadga muvofiq foydalanish ingliz tilini o'qitish jarayonida o'quvchi mustaqilligini (Learner Autonomy) rivojlantirish uchun muhim imkoniyatlar yaratishini ko'rsatdi. Raqamli ta'lim vositalari o'quvchiga o'z ta'lim faoliyatini mustaqil rejalashtirish, o'quv materiallarini individual ehtiyojlariga mos ravishda tanlash, o'zlashtirish jarayonini monitoring qilish va natijalarini baholash imkonini beradi. Shu bilan birga, raqamli muhit ta'lim jarayonini auditoriya doirasidan tashqariga kengaytirib, o'quvchilarning darsdan tashqari vaqtda ham ingliz tilini muntazam o'rganishlari uchun qo'shimcha sharoit yaratadi.

Tadqiqot davomida "Flipped Classroom", LMS platformalari, mobil ilovalar, gamifikatsiya, multimedia resurslari va sun'iy intellekt vositalarining o'quvchi mustaqilligini qo'llab-quvvatlashdagi imkoniyatlari tahlil qilindi. Mazkur vositalarning samaradorligi ularning texnik imkoniyatlaridan ko'ra, ta'lim maqsadlari va pedagogik strategiyalar bilan qay darajada uyg'unlashtirilganiga bog'liq ekanligi aniqlandi. Shu sababli raqamli texnologiyalarni an'anaviy ta'limning to'liq o'rnini bosuvchi vosita sifatida emas, balki o'qituvchi faoliyati va mustaqil ta'lim jarayonini qo'llab-quvvatlovchi pedagogik resurs sifatida ko'rish maqsadga muvofiq.

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, ingliz tili o'qituvchilari, metodistlar va ta'lim muassasalari uchun quyidagi amaliy-pedagogik tavsiyalarni ilgari surish mumkin:

1. Tizimli integratsiya. “Flipped Classroom” modelini hamda LMS platformalarini ta’lim jarayoniga bosqichma-bosqich va tizimli ravishda joriy etish tavsiya etiladi. Bunda raqamli vositalarni tanlashda o‘quv maqsadi, o‘quvchilarning tayyorgarlik darajasi, mavjud texnik imkoniyatlar va fan mazmuni hisobga olinishi lozim.

2. Mustaqil ta’lim strategiyalarini shakllantirish. O‘quvchilarga faqat raqamli dastur yoki platformalardan foydalanishni tavsiya qilishning o‘zi yetarli emas. Ularda maqsad qo‘yish (Goal Setting), o‘z faoliyatini monitoring qilish (Self-Monitoring), o‘z-o‘zini baholash (Self-Assessment) va o‘z xatolarini tahlil qilish (Self-Correction) kabi mustaqil ta’lim strategiyalarini shakllantirish zarur. Bu yondashuv o‘quvchining raqamli vositalardan ongli va maqsadli foydalanishiga yordam beradi.

3. Sun’iy intellekt vositalaridan mas’uliyatli foydalanish. ChatGPT, Grammarly va boshqa sun’iy intellekt vositalaridan tayyor javobni ko‘chirish vositasi sifatida emas, balki o‘quv jarayonini qo‘llab-quvvatlovchi yordamchi vosita sifatida foydalanish tavsiya etiladi. Masalan, o‘quvchilar AI yordamida yozgan matnlaridagi grammatik va uslubiy jihatlarni tahlil qilishlari, xatolar sababini aniqlashlari va yakuniy variantni mustaqil ravishda takomillashtirishlari mumkin. Bunda akademik halollik, axborot xavfsizligi va AI tomonidan taqdim etilgan ma’lumotlarni tekshirish tamoyillariga rioya qilish muhimdir.

4. Interaktiv va loyiha asosidagi ta’limni rivojlantirish. Ingliz tilini o‘qitishda gamifikatsiya elementlari, interaktiv topshiriqlar va loyihaga asoslangan ta’lim (Project-Based Learning — PBL) imkoniyatlaridan kengroq foydalanish maqsadga muvofiq. Raqamli loyihalar, taqdimotlar, podkastlar, videolar va boshqa ijodiy mahsulotlarni yaratish o‘quvchilarning til ko‘nikmalari bilan bir qatorda, hamkorlik, ijodkorlik, tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini ham rivojlantirishga xizmat qiladi.

5. Raqamli madaniyatni rivojlantirish. O‘quvchilarning raqamli savodxonligi, axborotni tanlash va baholash, raqamli xavfsizlik, vaqtni boshqarish hamda internet resurslaridan mas’uliyatli foydalanish ko‘nikmalarini muntazam rivojlantirib borish zarur. Ayniqsa, raqamli chalg‘ituvchi omillarni kamaytirish va o‘quv faoliyatini samarali tashkil etish uchun vaqtni rejalashtirish hamda raqamli gigiyena ko‘nikmalarini shakllantirishga e’tibor qaratish lozim.

Umuman olganda, ingliz tilini o‘qitishda raqamli texnologiyalardan foydalanish o‘quvchi mustaqilligini rivojlantirish uchun keng pedagogik imkoniyatlar yaratadi. Biroq ushbu imkoniyatlardan kutilgan natijaga erishish texnologiyaning o‘ziga emas, balki uning didaktik maqsadga muvofiq tanlanishi, pedagogik strategiyalar bilan uyg‘unlashtirilishi va o‘qituvchi tomonidan metodik jihatdan to‘g‘ri boshqarilishiga bog‘liq. Shu nuqtayi nazardan, raqamli ta’lim muhitida o‘quvchi mustaqilligini rivojlantirish texnologik, pedagogik va metodik komponentlarning o‘zaro uyg‘unligini ta’minlash asosida tashkil etilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Holec, H. (1981). Autonomy and Foreign Language Learning. Oxford: Pergamon Press.
2. Benson, P. (2011). Teaching and Researching: Autonomy in Language Learning (2nd ed.). Longman / Routledge.
3. Little, D. (2007). Language learner autonomy: Some fundamental concepts principles and practices. Innovation in Language Learning and Teaching, 1(1), 14-29.

4. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). Approaches and Methods in Language Teaching (3rd ed.). Cambridge University Press.
5. Stockwell, G. (2012). Computer-Assisted Language Learning: Diversity in Research and Practice. Cambridge University Press.
6. Pegrum, M., Dudeney, G., & Hockly, N. (2018). Digital Literacies (2nd ed.). Routledge.
7. Reinders, H., & White, C. (2016). 20 Years of autonomy and technology: How far have we come and where are we going? Language Learning & Technology, 20(2), 143-154.
8. Dörnyei, Z., & Ryan, S. (2015). The Psychology of the Language Learner Revisited. Routledge.
9. Kukulska-Hulme, A. (2021). Mobile-Assisted Language Learning: Principles and Practice. Cambridge University Press.
10. O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. (2023). Oliy ta’limda raqamli texnologiyalarni joriy etish konsepsiyasi. Tashkent.